

HÌNH THÀNH NĂNG LỰC VĂN HÓA CHO HỌC SINH TRONG NHÀ TRƯỜNG PHỔ THÔNG

TS. LÊ THỊ NGỌC THÚY
Viện Khoa học Giáo dục Việt Nam

Năng lực văn hóa là thuật ngữ còn khá mới mẻ trong các công trình nghiên cứu khoa học giáo dục ở Việt Nam. Trong tổ chức nhà trường, năng lực văn hóa được xem như một tiêu chí quan trọng để đánh giá văn hóa nhà trường và làm tăng tính hiệu quả của nhà trường. Khi một trong những giá trị trường học được đề cao là xây dựng văn hóa hợp tác thì năng lực văn hóa sẽ là nền tảng bền vững để giúp cho các thành viên chia sẻ, giao thoa và tương thích với nhau. Mỗi cá nhân có văn hóa cá nhân, văn hóa gia đình hay văn hóa vùng miền khác nhau nhưng khi tham gia hoạt động trong nhà trường phải tuân thủ những nguyên tắc chung và hướng tới phát triển các giá trị chung của nhà trường. Sự hợp tác tốt trong nhà trường sẽ tạo nên một tập thể đoàn kết và thúc đẩy tốt năng lực văn hóa của từng thành viên. Vậy, cơ sở để xây dựng năng lực văn hóa của học sinh trong nhà trường phổ thông bao gồm những vấn đề gì? Quá trình hình thành năng lực văn hóa của học sinh như thế nào?

1. Năng lực văn hóa là gì?

Theo một số công trình nghiên cứu ở Mỹ của Cross, Bazon, Dennis và Isaacs (1989): *Năng lực văn hoá được coi là toàn bộ các hành vi, quan điểm và hành động đồng dạng trong cùng một hệ thống, tổ chức, hay giữa các nhà chuyên môn và giúp cho hệ thống, tổ chức hay nhóm nghề nghiệp đó hoạt động một cách có hiệu quả trong một môi trường đa văn hoá.*

2. Cấu trúc của năng lực văn hóa

Có năm yếu tố cần thiết tạo nên năng lực văn hoá, bao gồm:

2.1. Sự đa dạng về giá trị

Đa dạng giá trị có nghĩa là chấp nhận và tôn trọng sự khác biệt. Con người đến từ các nền văn hoá khác nhau, vì vậy, phong tục, tư tưởng, cách giao tiếp, các giá trị, truyền thống và thể chế cũng khác nhau. Sự lựa chọn của cá nhân bị ảnh hưởng mạnh mẽ bởi văn hoá. Sự từng trải về văn hoá ảnh hưởng đến lựa chọn của họ, từ hoạt động giải trí cho đến hoạt động chuyên môn. Thậm chí, cách định nghĩa gia đình của họ cũng bị văn hoá chi phối.

2.2. Khả năng tự đánh giá về văn hoá

Tự đánh giá về văn hoá nhà trường hay nền văn hóa của mỗi thành viên sẽ tạo nên một sự tương tác xã hội rất lớn và đòi hỏi mỗi cá nhân hay từng thể chế nhà trường phải điều chỉnh và thích nghi cho phù hợp. Đó chính là việc thể hiện năng lực văn hóa của mỗi thành viên trong nhà trường. Những sai sót về giao tiếp có thể tránh được qua việc tự đánh giá bản thân về văn hóa và

hiểu biết những dao động của sự khác biệt. Nếu một người nhận thức được các hành vi văn hóa của chính mình thì anh ta có thể học cách thay đổi cho phù hợp.

2.3. Ý thức về sự năng động cố hữu khi các nền văn hoá tương tác với nhau

Có một số yếu tố ảnh hưởng đến sự tương tác liên văn hóa, chẳng hạn một số thành kiến gắn với sự trải nghiệm về văn hóa có thể minh chứng cho một số quan điểm hiện nay. Trong số các nhóm người thì người gốc Mĩ và người Mĩ gốc Phi đã trải nghiệm sự phân biệt chủng tộc và đối xử không công bằng của những nhóm người chiếm ưu thế trong xã hội Mĩ. Những sự trải nghiệm này cùng với sự hoài nghi lớn lên từ phía họ, được chuyển lại cho các nhóm bị đàn áp theo dòng lịch sử và lại bị lãng quên bởi các nhóm có văn hóa nổi trội.

2.4. Thể chế hoá kiến thức về văn hoá

Thể chế hóa kiến thức phát triển về văn hóa và các động cơ về văn hóa phải được hợp nhất trong mọi khía cạnh của một nhà trường. Nhân viên phải được tập huấn và áp dụng một cách hiệu quả các kiến thức đã học. Các nhà quản lý tổ chức nên phát triển những cách cư xử để có thể thích ứng với sự đa dạng văn hóa. Các tài liệu chương trình phải phản ánh những mặt tích cực của tất cả mọi người và có thể sử dụng được với mỗi nhóm. Kiến thức văn hóa được hội nhập một cách đầy đủ có thể sẽ tác động đến những thay đổi có tính toàn cầu trong việc đem lại các dịch vụ cho con người.

2.5. Hình thành khả năng thích nghi của các thành viên khi tham gia những hoạt động nhằm tăng sự hiểu biết về tính đa dạng giữa các nền văn hoá và trong cùng một nền văn hoá

Thích nghi với sự đa dạng tập trung chuyên biệt vào việc thay đổi những hoạt động cho phù hợp với các chuẩn văn hóa. Các thông lệ văn hóa có thể được sửa lại để phát triển những phương thức ứng xử mới.

Ngoài ra, năm yếu tố này phải được thể hiện trong nhận thức và hành vi của từng thành viên.

3. Quá trình hình thành năng lực văn hóa cho học sinh nhà trường phổ thông

3.1. Khung năng lực văn hóa nhà trường phổ thông

Năng lực văn hóa của mỗi thành viên được hình thành trong một tổ chức nhà trường đều phải dựa trên các yếu tố sau: năng lực nghiên cứu trên những đánh giá của cộng đồng, thực hành hiệu quả hoặc qua các mô hình thí điểm; năng lực hợp tác giữa lãnh đạo nhà trường với giáo viên, phụ huynh và nhóm tham

vấn với các hoạt động hỗ trợ, tham vấn dưới sự điều hành của ban lãnh đạo nhà trường; dựa vào sự tồn tại của những giá trị văn hóa như môi trường học thuật, môi trường xã hội và sự đa dạng về các giá trị văn hóa trong nhà trường; qua các yếu tố để lãnh đạo nhà trường hướng dẫn vận hành bằng triết lý nhà trường, tầm nhìn sứ mệnh, chính sách cạnh tranh cùng kế hoạch phát triển, kế hoạch học tập của nhà trường; qua năng lực giao tiếp dưới các “chất liệu ngôn ngữ khác nhau” trong nhà trường; qua các nguồn lực được phân bổ của nhà trường; qua năng lực giải quyết xung đột của các thành viên trong tổ chức nhà trường, nhưng một điều không thể thiếu được chính là sự tham gia của gia đình trong mọi hoạt động hình thành năng lực văn hóa trong nhà trường. Bởi vì, văn hóa của mỗi người chính là sự trải nghiệm lịch sử của cá nhân, và gia đình cũng là nền tảng để tạo nên tố chất về mặt vật chất và tinh thần cho các em. Sự nuôi dưỡng năng lực văn hóa của mỗi học sinh sẽ tốt hơn nếu như gia đình chú trọng vào những yếu tố truyền thống của từng cá nhân, văn hóa gia đình, vùng miền những lễ nghi, và các giá trị khác để tạo cho các em sự tự tin, bình đẳng, tự hào và sẵn sàng hợp tác với các thành viên khác trong nhà trường.

3.2. Quá trình hình thành năng lực văn hóa của học sinh trong nhà trường phổ thông

Năng lực văn hoá là quá trình phát triển theo một chuỗi liên tục. Có sáu khả năng, và khi khả năng này kết thúc thì khả năng khác bắt đầu:

(1) *Sự phá hoại về văn hoá trong nhà trường:* Đây là thời điểm mà các thành viên của nhà trường với năng lực văn hóa khác nhau chưa có sự hiểu biết về tổ chức nhà trường mà mình gia nhập. Vì vậy, họ không hiểu biết lẫn nhau, và điều đó làm cản trở sự phát triển của nhà trường, khiến nhiều giá trị của văn hóa nhà trường có dấu hiệu bị phá bỏ hoặc đẩy lùi;

(2) *Không có khả năng hiểu biết về văn hóa trong nhà trường:* Trong giai đoạn này, năng lực văn hóa của các thành viên vẫn còn mờ nhạt và họ vẫn chưa thể hiện được mình là thành viên chính thức của tổ chức nhà trường;

(3) *Sự không hiểu biết về văn hoá trong nhà trường:* Đây là thời kì chưa hình thành năng lực văn hóa trong tổ chức nên sự hiểu biết về văn hóa của các thành viên trong tổ chức không có;

(4) *Hiểu biết ban đầu về văn hoá:* Thông qua cách ứng xử giữa các thành viên trong nhà trường, những thành viên mới đã bắt đầu hiểu biết về tổ chức của mình qua các chuẩn mực, nghi lễ, phong tục và các giá trị văn hóa để từ đó hình thành các năng lực văn hóa cho họ và năng lực văn hóa sẽ tăng dần từ thấp đến cao;

(5) *Hiểu biết về văn hóa:* Các thành viên mới sẽ có hiểu biết về những giá trị văn hóa trong nhà trường và là người có trách nhiệm, ý thức chia sẻ để xây dựng tổ chức;

(6) *Sự hiểu biết sâu sắc về văn hoá:* Đây là thời gian các thành viên thấy mình là một phần không thể thiếu được trong nhà trường. Họ sẽ là những người được quyền tham dự và ra quyết định trong nhiều hoạt động của nhà trường (với mô hình là nhà trường tự chủ và hợp tác). Các thành viên sẽ mang những đặc trưng riêng biệt của tổ chức, nơi họ làm việc mà không lẫn với tổ chức khác. Lúc này, năng lực văn hóa của các thành viên càng tốt bao nhiêu thì nhà trường càng có một bầu không khí văn hóa hiệu quả bấy nhiêu.

4. Kết luận

Tóm lại, quá trình xây dựng năng lực văn hóa cho học sinh trong nhà trường phổ thông phải dựa trên các bước hình thành như đã nêu ở trên. Đây cũng là cơ sở giúp các lãnh đạo nhà trường có thêm góc nhìn mới trong việc hỗ trợ kĩ năng hòa nhập cho học sinh khi các em mới tham gia vào tổ chức của mình. Tuy nhiên, hình thành năng lực văn hóa cho từng học sinh không chỉ dựa vào sự dẫn dắt của từng nhà quản lí mà phải có sự hỗ trợ rất lớn của mỗi gia đình học sinh, của nền văn hóa truyền thống, của địa văn hóa và của sự trải nghiệm văn hóa của mỗi cá nhân.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

1. Ngô Văn Hiếu, *Toward Cultural Competence Culturally Diverse families in schools*, By the Coalition for Equal Access to Education, 2003.
2. NCREL Monograph, *How is Cultural Competence Integrated in Education*.
3. Susan M.Heathfield, *How to Understand your current culture*, The role of Organizational climate and Culture in the School Improvement Process, 2006.
4. Trần Minh Hằng, *Xây dựng văn hóa học đường trong trường học*, Tạp chí Quản lí Giáo dục, 2008.
5. Quỹ hòa bình và phát triển Việt Nam, *Thử bàn về định hướng phát triển giáo dục phổ thông 10 - 15 năm tới*, NXB Giáo dục, 2010.

SUMMARY

Cultural capacity is a rather new term in the research works of Vietnamese educational sciences. Within the school context, cultural capacity is considered an important criterion to assess school culture and hence enhance efficiency of school operations. At societal level, there will be different personal culture, family culture or regional culture but when participating in school activities, all these entities must form congruent behaviors needed for group work, compliance with common principles and development of common values of the school. The effective collaboration within school will create a strong and cohesive team and better promote cultural capacity of each member thereof. That said, the article has touched upon the following aspects: 1/ the definition of cultural capacity; 2/ structure of cultural capacity; 3/ the process of forming cultural capacity for students of general education.